



Hvorfor munnkurv om Loran C?

Taler

Finn Gustavsen

Dato

22 august 1977

Sted

SVs stormøte om politisk
overvåkning og bruddene på norsk
basepolitikk, Oslo

1 Godtfolk!

Politifolk!

5 Først en opplysning. NRKs ledelse har bestemt at radio og fjernsyn ikke skal referere noe hemmelig fra dette møte. Det er ikke min situasjon, selv om jeg har fått liknende ordrer. Når jeg likevel snakker ut, er det med utgangspunkt i Grunnlovens § 100 som lyder slik, i siste setning: «Frimodige ytringer, om Statsstyrelsen og hvilkensomhelst anden Gjenstand, ere Enhver tilladte.»

10

Jeg er klar over at samme grunnlovsparagraf og en rekke andre lover og bestemmelser legger begrensninger på ytringsfriheten. Jeg er enig i disse begrensninger. Visse saker bør hemmeligholdes og det bør respekteres. Jeg har aldri brutt noe taushetsløfte. Jeg har hittil ikke hatt grunn eller grunnlag for det.

15 Men et sted må grensen gå for hva man skal godta av hemmeligholdelse og hemmelighetskremmeri. Jeg merker meg med glede at den nåværende justisminister og mange andre nå mener at vi driver det for langt i hemmeligstempling her i landet.

20 Grensen for min lojalitet overfor hemmeligstempling går der hvor den misbrukes, der hemmeligstempling blir redskaper i hendene på politikere, politi og militærvesen. Grensen går der hvor jeg vet at hemmeligstempling ikke tjener rikets sikkerhet, ikke er i nasjonens interesser, ikke er i pakt med konstitusjonen og demokratiske spilleregler.

25

Når vi er kommet så langt i dette landet at hemmelighetsstempling blir dekkaksjoner for å skjule viktige historiske begivenheter 17-18 år tilbake, ja 25 år tilbake og makthaverne misbruker landssvikloven, da er det at noen må sette seg

30 ut over den såkalte øvrighet. Det kan ha sine konsekvenser. Og det må være vel overveid. Framfor alt skal en ikke bryte hemmeligstempling hvis det virkelig kan være i strid med landets og folkets interesser.

Vårt lands mest dekorerte krigshelt, en av de mest patriotiske borgere vi har i
35 dette landet, major Blindheim, er stilt for retten etter landssvikloven. Når slikt skjer, føler en at politikk, politi og militær går i hop. Og da er det fare på ferde. Da er det noen som bør utfordre dem som har makta og dermed også maktapparatet. Skal en ikke bøye seg for flertallet? Ikke i enhver situasjon. Det er ikke alltid flertallet har rett, selv om det har makt. Kjennetegnet på demokratiet er
40 ikke at bare flertallet har demokratiske rettigheter. I et rettssamfunn gjelder ikke retten bare for de som er enig med makthaverne.

Er rettssikkerheten i Norge - for andre enn flertallet - sikret gjennom den mannen som trådte fram på fjernsynsskjermen torsdag? Riksadvokat
45 Dorenfeldt, som brøt de enkleste spilleregler for et rettssamfunn? Regjeringen bedyrer at den ikke har gitt riksadvokaten noen beskjed eller ordre. Riksadvokaten bedyrer at han ikke bøyer seg for politiske motiver.

På fjernsynsskjermen ga riksadvokaten en detaljert beskrivelse av hvordan man
50 avventet et møte i Regjeringens sikkerhetsutvalg om de to majorene Blindheim og Christensen. Ifølge avskriften fra programmet sa han at han kjente til det han kalte «dette regjeringsmøte». Riksadvokaten sa videre: «Regjeringen (ikke sikkerhetsutvalget, men «regjeringen») gikk ut i fra at påtalemyndighetene overveier å treffe de tiltak som finnes riktig ut fra gjeldende lovbestemmelser.
55 Og der kan jeg si at neste dag traff jeg denne avgjørelsen, men avgjørelsen ble truffet ut fra påtalemyndighetenes uavhengighet.»

Jeg skal vokte meg for å gi Dorenfeldt lett spill - enda om selv tanker neppe er
overvåkingsfrie i denne rettsstaten. Men den injuriglade riksadvokat kan umulig
60 unnlate å reise injuriersak mot Høyesterettsadvokat Tor Erling Staff. Staff tegnet i Dagbladet fredag et rystende bilde av riksadvokaten og av forholdene på topplanet i vårt rettsvesen som ikke kan bli stående. Om riksadvokaten ikke griper inn, må Regjeringen gjøre det.

65 Hva om man setter ned en granskingskommisjon? Selv om visse granskingskommisjoner synes å bli oppnevnt etter følgende hovedprinsipper:

1. Bare bukker skal passe havresekkene.

70

2. Kommisjonenes konklusjoner skal deles i to; én sensurert til utvortes offentlig bruk; én fullstendig, til innvortes bruk.

75

Melbye-utvalgets innstilling om det politiske overvåkingspolitiet - den delen som var til innvortes - var ikke en gang normalt tilgjengelig for stortingsrepresentanter.

80

Stortingsrepresentanter fikk se hele Schei-utvalgets innstilling om Loran C og Omega. Men med munnkurv.

Hvorfor munnkurv? Av hensyn til rikets sikkerhet, militære hemmeligheter, demokratiske spilleregler?

85

Nei! Rikets sikkerhet er ikke engang påvirket av en offentliggjøring. Militære hemmeligheter fins ikke.

90

Hva med de demokratiske spillereglene? Ja, her ligger hunden begravet. Demokratiske spilleregler brytes ikke ved offentliggjøring. Men offentliggjøring beviser at demokratiske spilleregler er blitt brutt. Offentliggjøring viser også at Regjeringen og det overveldende stortingsflertall aksepterer at spillereglene er brutt, aksepterer at Stortinget kan føres bak lyset bak falske påstander om «rikets sikkerhet».

95

Den første henvendelsen fra USA om opprettelse av en Loran C-stasjon i Norge kom 19. mai 1958. Det er viktig å ha tidspunktet og den politiske situasjonen den gang klart for seg. USA var i ferd med å plassere mellomdistanseraketter i europeiske land. Det raste en hard politisk debatt i Norge, ikke minst innen Arbeiderpartiet. Mot utenriksminister Langes og store deler av partiledelsens ønske ble det på Arbeiderpartiets landsmøte 30. mai 1957 vedtatt at atomvåpen ikke skal stasjoneres i Norge. I desember 1957 erklærte statsminister Gerhardsen at Norge ikke ville motta mellomdistanseraketter. Mange var rasende på ham for det. Kampen mot atomvåpen kulminerte med en ny og uklar programformulering på Arbeiderpartiets landsmøte i 1961, i en mektig folkebevegelse «Protest mot atomvåpen», i eksklusjoner fra Arbeiderpartiet og dannelsen av Sosialistisk Folkeparti.

105

Samtidig med at kampen raste i opinionen, foregikk det et spill bak kulissene. Det helt uvanlige hemmelighetskremmeriet kan bare ses som et resultat av den offentlige debatten. Politikerne visste at det de var i ferd med å gjøre var i strid med ånden i det de kalte vår base- og atompolitikk.

Da norske myndigheter spurte USAs ambassade om ikke forslaget om en Loran C-stasjon mer eller mindre var det samme som NATO-systemet Loran A, som var vedtatt av Stortinget, sa ambassadøren at han var «mest tilbøyelig til å tro at det nu var tale om et helt nytt prosjekt som skulle dekke helt spesielle og foreløpig rent amerikanske behov».

Ambassaderåden skulle forelegge saken for Washington. Daværende ekspedisjonssjef i Forsvarsdepartementet Frithjof Jacobsen, nå ambassadør i London, sa til ambassaderåden at: «Hvis det mot min formodning nu virkelig skulle dreie seg om et helt nytt anlegg, ville det fra norsk synspunkt være heldig om det kunne kombineres med det første, slik at det fremstillet seg bare som en utvidelse eller modifikasjon av dette.»

Dette sa Jacobsen til den amerikanske ambassadør etter at utenriksminister Lange hadde informert ham om et møte i Regjeringens sikkerhetsutvalg.

Hvorfor likte ikke Regjeringen at dette kunne være et nytt system? Fordi Regjeringen ikke ønsket å blande Stortinget inn i bildet, med den opinionen mot atomvåpen som gjorde seg gjeldende langt inn i Stortinget, ikke minst i Arbeiderpartiets egne rekker. Derfor kom ekspedisjonssjefen med det han nå kaller «noe uklare anførsel om eventuell unngåelse av stortingsbehandling».

USAs ambassadør måtte ta fra dem håpet om at dette ikke var noe nytt. I et «Aid Memoire» sier ambassadøren at Loran C verken er «en forbedring eller en erstatning for NATOs Loran A-prosjekt». Ambassadøren antar at «det ikke er mulig å blande sammen Loran C og Loran A».

Det skulle vise seg mulig.

I et brev av 19. juni 1958 forteller ekspedisjonssjef Jacobsen:

«Ambassaderåd Raynord understreket at nærværende sak må behandles med den største forsiktighet. Det er forutsetningen at NATO foreløpig ikke skal

orienteres om planen. Han meddelte videre at de amerikanske myndigheter hadde anstrengt seg for å finne en ordning som de håpet ville gjøre det mulig for den norske regjering å kombinere et eventuelt Loran C-prosjekt med det allerede planlagte Loran A, slik at ytterligere stortingsbehandling ikke skulle
150 være påkrevet.» 3. juli 1958 ble saken behandlet i Regjeringens sikkerhetsutvalg. Jeg siterer: «Forsvarsminister Handal opplyste da at Loran C var et særlig amerikansk prosjekt uten tilknytning til NATOs Loran-kjede. Statsråden hadde ikke detaljerte opplysninger om hva anlegget skulle brukes til, men gikk ut fra at
155 det skulle stå til rådighet for SAC (Strategic Air Command).» Tilføyelse: Rakettførende ubåter var og er underlagt SAC. Handal visste nok hva det dreide seg om, selv om han klarte seg uten detaljer.

Til tross for dette kommer Regjeringens sikkerhetsutvalg til at man vil
160 «kombinere» de to Loran-stasjoner. Formannen i Stortingets militærkomité ble underrettet, men ingen annen stortingsrepresentant.

31. januar 1959 ble det gitt klarsignal for å begynne å bygge Loran C-stasjonen i Vesterålen. Blant den virksomhet som ble utfoldet var bl.a. at norske
165 tjenestemenn reiste på kurs til USA. Dette er interessant for en av kursdeltakerne, som i følge kaptein Hellebust hadde vært i USA og hatt kontakt med USAs Loran C-prosjekt tidligere, var oberst Rørholt, sjefen for Forsvarets Fellessamband.

170 Det framgår ikke noe sted i Schei-utvalgets rapport at denne Rørholt uttalte seg om Loran Cs betydning i åra 1958-1960. Fire-fem år senere, derimot, da det var snakk om å bygge Omega-stasjoner, uttalte Rørholt seg om Loran C og sa: «Omega-systemet kan ikke sies å ha noen spesiell betydning for Polaris-ubåtene. Den nøyaktighet som disse krever, er ivaretatt ved Loran C-systemet.»

175 Da stasjonen var nærmest ferdigbygd, ba USAs ambassade om fortsatt hemmeligholdelse av det som hadde skjedd og charge d'affair Fischer Howe sa:

180 «.. Hvis det skulle komme eventuelle forespørsler om stasjonen, hadde man på amerikansk hold et sterkt ønske om at eventuelle svar ikke skulle inneholde antydninger om at Loran C-anleggene er av militær karakter.» Man kunne kanskje svare at: «Loran C representerer en teknisk forbedring av de allerede kjente Loran A-navigasjonshjelpemidler.» Loran A-anleggene på Jan Mayen og i det egentlige Norge er som kjent fellesfinansiert gjennom NATO.

Her gir ambassaden Norges utenriksdepartement ikke bare en beskjed om at det skal juges, men også en detaljert oppskrift på hvordan det skal juges.

190 Så endelig vedtar Regjeringen en hemmelig kongelig resolusjon 13. november 1959 og sender den over til Stortinget. Resolusjonen var ufullstendig og usannferdig. Det skal jeg komme tilbake til.

195 Som nevnt, ble ordet «Polaris» eller «rakettførende ubåter» ikke nevnt i forbindelse med behandlingen av den Loran C-stasjonen som ble bygd i Vesterålen. Iallfall forteller ikke Schei-utvalget noe om dette hverken i den sensurerte eller den ikke-sensurerte utgaven.

200 Som påvist av forskeren Nils Petter Gleditsch, er det vanskelig å fatte lit til den påstand at ingen embetsmann, ekspert eller politiker kunne komme på den tanke at dette hadde sammenheng med atomvåpen. Det var en rigid hemmeligholdelse fra USAs side. USA fryktet tilogmed at NATO-partnere skulle bli informert. Loran C-systemet og dets forbindelse med Polaris var åpent omtalt i militære tidsskrifter alt i slutten av 50-åra og begynnelsen av 60-åra. I 205 tillegg kommer de uttalelser av Handal og Rørholt som jeg alt har nevnt.

Seks måneder etter den hemmelige, forvirrende, kongelige resolusjonen om Vesterålen-stasjonen, ber USA om å få opprette en Loran C-stasjon også på Jan Mayen. Da skjulte man ikke at det gjaldt Polaris. Da skjulte heller ikke 210 Regjeringens sikkerhetsutvalg at det med åpne øyne var villig til å godta den slags på norsk område og at det mente dette var i overensstemmelse med norsk basepolitikk. Til stede i sikkerhetsutvalget var Gerhardsen, Lange, Skaug, Handal og Bjerve. Jeg siterer: «Utenriksministeren meddelte at den amerikanske ambassadør hadde meddelt at grunnen til at stasjonen burde komme i gang 215 allerede inneværende år, og at den etter planen ikke behøvde holdes i drift mer enn 18-24 måneder, var at det skulle foretas nøyaktige beregninger av bunn- og dybdeforhold i de nordlige havområder med sikte på en eventuell innsats av ubåt-baserte rakettvåpen av typen Polaris på dette område. Når disse betegninger var fullførte, skulle en vesentlig del av behovet for stasjonen være 220 bortfalt. Utenriksministeren mente at når den norske regjering hadde inntatt det standpunkt den hadde m.h.t. atomvåpen i det norske forsvar, burde den på den annen side være interessert i at disse beregninger kunne finne sted.»

225 Altså Polaris. Og nå hadde betenkeligheter kommet fram som aldri nådde
Stortinget. 6. juli 1960 skrev Forsvarsdepartementet ved statssekretær Himle til
Utenriksdepartementet:

«På bakgrunn av den senere tids begivenheter vil Forsvarsdepartementet ikke
230 unnlate å peke på de betenkeligheter en har ved den foreslåtte utbygging av en
amerikansk Loran C-stasjon på Jan Mayen. Ut fra det opplegg som er
fremkommet fra amerikansk side, kan en vanskelig regne med å skjule
amerikanernes direkte medvirkning og interesse i denne utbygging. De
vanskeligheter dette forhold kan bringe oss opp i, må avveies mot den korte
235 driftsperiode et slikt anlegg antas å få.»

USA fikk sin Loran C også på Jan Mayen. Og det forsonende element som
Himle pekte på, at virksomheten skulle vare 18-24 måneder, var forsvunnet alt
da. Regjeringen vedtok sin hemmelige kongelige resolusjon om Jan Mayen-
240 stasjonen to måneder senere. Nå er det gått 204 måneder og Loran opererer
fortsatt på Jan Mayen. Det er neppe bunn- og dybdeforhold som opptar den.

Det kan altså slås fast: Alt peker i retning av at Regjeringens ledende folk var
fullt klar over Loran Cs funksjon i atomstrategien alt da den første stasjonen ble
245 bygd.

De visste iallfall at det var sammenheng kort etter da stasjonen på Jan Mayen ble
bygd. Skulle de likevel ikke ha skjönt at det gjaldt mer enn bunn- og
dybdeforhold, må de ha skjönt det da stasjonen ble opprettholdt, og er
250 opprettholdt til denne dag.

Til tross for dette bruddet på forutsetningene framgår det ikke at norske
myndigheter etter de 18-24 månedene noengang har spurt seg selv eller USA
hva Jan Mayen-stasjonen var i bruk til. Vi har spurt om årsaken til dette. Ingen
255 svarer.

Videre kan vi slå fast: Avgjørelsene ble tatt og stasjonene ble bygd uten at
Stortinget ante noe, enn si var blitt tatt med på råd eller avgjørelse.

260 Likevel frikjenner Schei-utvalget alle som har hatt befatning med sakene. Ingen
kritiseres. Schei-utvalget klamrer seg til det utvalget selv avslører som en
usannhet: Byggingen av Loran C-stasjoner lå innenfor rammen av Stortingets

vedtak om Loran A.

265

Videre klamrer Schei-utvalget seg til følgende magiske ord: «etterfølgende konstitusjonell kontroll» For det første var det altså etterfølgende. Stortinget kunne ikke influere på at Norge ble trukket inn i atomstrategien. Stortinget kunne heller ikke ha satt en stopper for dette senere. Det eneste Stortinget fikk, 270 var nemlig ufullstendige og uriktige opplysninger. Ingen i Stortinget kunne ane hva det dreide seg om. Stortinget fikk i hovedsak ikke vite annet om Vesterålen-stasjonen enn den løgn at Loran C var et supplement til den NATO-finansierte Loran A-kjede. Ettersom Stortinget hadde vedtatt NATOs Loran A-system, var det naturlig at ingen ubehagelige spørsmål ble stilt. Særlig når det også ble fortiet 275 at Loran C tilogmed ble skjult for NATO!

Den hemmelige, kongelige resolusjon om Jan Mayen-stasjonen er av samme karakter. Ikke ett ord om det erklærte formål med stasjonen: bunn- og dybdeforhold i anledning Polaris-ubåtene.

280

Et storting som ikke ante noe om hva det dreide seg om, vedtok enstemmig å vedlegge de kongelige resolusjoner protokollen. Jeg var ikke i Stortinget da. Hadde jeg vært der, ville jeg sannsynligvis ha stemt for å legge Polaris ved protokollen uten å vite hva jeg gjorde. Jeg ville vært et manipulert offer for vårt 285 parlamentariske demokrati.

Selvsagt var det begge stasjoners formål å gi navigasjonssignaler til Polaris-ubåtene. Det framgår klart at Loran A-stasjonene ikke var sterke nok. Loran C kunne - og kan - og gir også i dag Polaris-ubåtene de signaler de trenger for å 290 bestemme sin posisjon nøyaktig. Posisjonens nøyaktighet bestemmer hvor nøyaktig man treffer flere tusen kilometer unna med atomladninger.

Dagbladet mente lørdag at det Berge Furre og jeg hadde å legge fram, ville være for kinaputter å regne. VG snakket om at vi ikke hadde krutt igjen.

295

Vel, vel. De kinaputtene som kan dirigeres fra norsk område kan hver for seg drepe flere millioner mennesker. Når disse kinaputtene skal avfyres fra norsk område, må vi regne med at de som venter å få kinaputtene i hodet vet om dette - og dét gjør de - i en gitt situasjon vil sende liknende kinaputter til norsk 300 område.

Loran C-systemet er i dag videreført av USA. Forsvarsdepartementet behandler spørsmålet om å utbygge stasjonene i Norge. Loran C-stasjonene vil da ikke
305 lenger bare være deler av et navigasjonssystem, men også av et kommunikasjonssystem dvs. de kan direkte gi ordrer til atomrakettførende ubåter. Dette er selvsagt enda alvorligere.

Forsvarsministeren sier han har informert Stortinget om dette. Det sa han etter
310 at nevnte utvidelsesplaner for Loran C var blitt omtalt i pressen.

Det er riktig at Forsvarsministeren har nevnt saka i Stortinget. Han røper her fra et hemmelig møte! Men det skjedde ikke på eget initiativ. Det var representanter for SV som i FN-biblioteket i New York, gjennom åpne, lovlige kilder, hadde
315 skaffet seg informasjon om det såkalte «Clarinet-Pilgrim».

Det var vi som informerte utenrikskomiteen om dette og som forlangte forsvarsministerens forklaring. Han var nødt til å svare.

Jeg kan verken bevise eller insinuere at forsvarsministeren ikke hadde tenkt å
320 informere Stortingets organer - selv om han ikke har vært tvunget til det. Men jeg syns jeg må ha rett til å referere hendelsesforløpet. Jeg noterer ellers at forsvarsministeren sier han aktet å legge fram for Stortinget spørsmålet om et forslag om en oppsiktsvekkende utvidelse av virkeområdet for to USA-dirigerte
325 stasjoner hvis hittidige virkeområder eller eksistens Stortinget overhodet aldri ble riktig informert om.

De hovedanklager Sosialistisk Folkeparti rettet mot norsk atom- og basepolitikk i 60-åra og senere var:

330 Norge er en NATO-base, en satellitt og et viktig element i USAs og NATOs atomstrategi. Anlegg av den karakter jeg har omtalt, er endog farligere enn om vi hadde utenlandske tropper her. Ikke minst Kari Enholm har stor ære av å ha brakt fram fakta, bl.a. i boka «Norge en NATO-base». Ja, også farligere enn om
335 vi hadde taktiske atomvåpen. Mot denne bakgrunn sa vi, og sier vi, at vår såkalte base- og atompolitikk brukes til å kaste folk blå i øynene.

Alle våre påstander om at Norge spilte en slik rolle i USAs atomstrategi - i det militært sett mest brennbare område på hele jordkloden - ble benektet eller tiet i
340 hjel.

Vi sa også, gjentatte ganger, at de viktigste sidene ved Norges militærpolitikk var skjult, både for den brede offentlighet og for Stortinget. Vi anklaget Stortinget for total interesseløshet når det gjaldt de viktigste spørsmål for landet og folket, spørsmål om liv eller død.

Tausheten var rungende i sekstiåra. Selv om bevis nå ligger håndfaste på bordet, vil man igjen forsøke å tie oss i hjel, bortforklare oss i hjel, latterliggjøre oss i hjel, kanskje også lagmannsrette eller riksrette oss i hjel.

Men fakta er det vi som har. Og dem legger vi fram. Vi bøyer oss ikke for diktat og trusler fra de politikere som har fått Stortingets tilslutning til at det er riktig å manipulere Stortinget.

Dette gjør vi, vel vitende om at det er de som har makta og maktapparatet på sin side.

Det er nemlig vi som har retten på vår side.

URI
<https://www.virksommeord.no/tale/hvorfor-munnkurv-om-loran-c>